

Szentmártoni Szabó Géza

László király, a szent és a lovag

Az Itáliából érkezett király, Károly Róbert veretett először Magyarországon igazán értékes aranypénzt, mégpedig a firenzei aranyforinttal súlyára, méretére, minőségére, sőt külsejére nézve is azonosat, ugyanis az érmék előlapján lilium, a hátlapján pedig Keresztelő Szent János, Firenze védőszentje volt látható. A király fia és egyben utódja, Nagy Lajos indította el az aranyforint ábrázolásain a változtatást. Először az előlap liliumát cseréltette fel az árpásávós, Anjou-lilimos országcímerrel, majd az 1360-as évek táján a hátlapra, Keresztelő Szent János helyére, a magyar Szent László király csatabárdot és országalmát tartó alakja került. A pénzérme veretének megváltoztatása az állam által központilag megszervezett Szent László-kultusz hivatalossá tételét jelentette.

A lovagi kultúra magyarországi meghonosítása érdekében Károly Róbert 1326-ban sárkányölő Szent Györgyről elnevezett, világi lovagrendet alapított. Szent György legendájának központi története egy királyleány megmentéséről szól, ez jól illeszkedett az úrnőjének mindenben szolgálni kívánó szerelmes lovag eszményi alakjához. Károly Róbert uralkodása során, a lovagi eszmény meghonosítása érdekében, a nemzeti hagyományra építve, Szent László király addigi vallásos kultuszának világi irányba való kiterjesztésén munkálkodott. Már csak az volt a kérdés, hogy lehet-e olyan cselekményt találni a szent király életében, amely a Szent György-legendához hasonlóan, a nőkultusz lovagi ideológiájához kapcsolható. Az Anjou-korban kristályosodott ki a szent király ábrázolásának két ikonográfiai programja: az egyedi alakos és az elbeszélő képsoros ábrázolás. A pénzérmén megformázott csatabárdos alak hasonló módon jelenik meg, többek közt, a *Képes krónika* (1360) egyik miniatúráján, Aquila János veleméri freskóján (1378), és egy bázeli üvegablakon (1418), amelyet Kanizsai János esztergomi érsek készíttetett. A szent király egyházi kultusza a XIV. század elején már igen kiterjedt volt. A legendaképződési folyamat gazdagodását tanúsítják a *Magyar Anjou-legendárium* (1330-as évek) lapjainak a szárnyas oltárok keretes képeit utánzó miniatúrái is. A legkorábbi képsorok, amelyek Szent Lászlót lovagi szerepben mutatják be, az 1310-es években, Károly Róbert gyakori tartózkodási helyén, a Szepességben kerültek a templomok falára.

A XI. században Magyarországon trónharcok és a külső ellenséggel való háborúk bőségesen zajlottak, ám Szent László minden vitézkedése ellenére sem volt a szó igazi értelmében lovagkirály. Az ő idejében még Nyugat-Európában sem alakult ki a lovagkor szellemisége, és annak külsődleges kellékei is teljességgel hiányoztak, ezek létrejöttére ott is a XII–XIII. századig kellett várni. Magyarországon, némi késéssel, a XIV. század elején, éppen az Anjou-korban támadt igény a lovagi erények meghonosítására. Kapóra jött, hogy Szent László királynak a krónikákban leírt élettörténetében akadt egy olyan, ám a legendákban nem szereplő harci esemény, amelyet a nyugati világban akkorra már honos lovagi küzdelmekhez hasonlóan lehetett értelmezni. Ez az 1068-ban végbement kerlési csata történetének egyik epizódja, amely Lászlóval még herceg korában történt meg, amikor a kunok, illetve valójában a besenyők ellen lóháton harcolva megmentett egy elrabolt leányt. Ez az epizód ugyan jól hajazott a Szent György-legenda leánymentésére, de ahhoz képest egyáltalán nem volt meseszerű, sőt nagyon is valós és életszerű eseményt mutatott be. Ez a legkevésbé sem szakrális történet lett a második, a narratív ikonográfiai program alapja, amelyre az a pontosan kidolgozott, lovaglást és kézitusát megjelenítő jelenetsor épült, amely főként a XIV. század végétől, Kárpát-medence-szerte, freskó formájában felkerült a templomok belső falára. A Károly Róbert itáliai útja során készült *Magyar Anjou-legendárium* Szent Lászlóról szóló részének négy egymást követő képén ugyan csupán a viadal vége látható, ám ezek tartalmukban a freskókkal mutatnak egyezést. Nagyváradon az 1370 körül készült három gyalogosan álló királyszobor (Szent István, Szent Imre és Szent László) mellé, 1390-ben, Szent Lászlónak a Kolozsvári testvérek által alkotott hatalmas, csatabárdot tartó lovas szobra került.

Az *athleta patriae* kerlési küzdelmének valójában nem volt köze sem a nyugati lovagok nőket szolgáló, érdemszerző tetteihez, sem az egyház által magasztalt hithősök szentséget bizonyító cselekedeteihez. A templomi freskókon képregényszerűen ábrázolt történet elbeszélése az Árpád-kori legendákban nem szerepel. Kézai Simon 1282 körül készült latin nyelvű magyar története pedig éppen csak megemlítette, hogy László király Erdélyben, Kyrieleis hegyénél tönkreverte a besenyők seregét. Az 1526 körül készült *Érdy-kódex*ben, a ma-

gyarul író Karthauzi Névtelen, jóllehet középkori forrásokat használt fel, a Szent Lászlóról szóló legendában mégsem ejtett szót a kerlési leánymentésről:

„Annak utána az kunok Erdély felől Meszes kapuján meg bítének, és mind az Nyírségöt Bihariig feldúlák, és elvivék. És immáran átal mentenek vala Láposnak és Szamosnak vizein, mikoron hírök lén benne Salamon királnak és az két hercegnek. Ottan hamar utánok eredének, és elérik őket az nagy magas Kyrieleis-hegy alatt. És az szegén magyarok Úr Istenben bízván, Kristusnak szent testét vévék hozjájok szent gyónással, és megitközvé, mind magvokat szakaszták ugyanott az sok pogánságnak, és az prédát hátra hozák, nagy eremmel dicsérvén az Úr Istent.”

A Kyrieleis-hegy, amely tévesen a görög Kyrie eleisonra utal, valójában a Beszterce közeli Kerlés faluval azonos. (Bonfini Cyrihylemnek, azaz Cserhalomnak nevezi az ütközet helyét, ezért Kerlés neve a magyar Cserjésnek a százszok által eltorzított alakja lehet.)

A Nagy Lajos király idejében készült *Képes krónika* elbeszélése az első, amely tartalmazza a kerlési ütközet részletes leírását, csakhogy a leányrablásról szóló epizód és a freskókon, valamint a *Magyar Anjou-legendáriumban* ábrázolt jelenetek néhol lényegesen eltérnek attól. A krónika 103. fejezete így beszéli el a nevezetes jelenetet:

Végül a Boldogságos László herceg meglátott egy pogányt, aki a lova hátán egy szép magyar lányt vitt magával. Ámde Szent László herceg úgy vélte, hogy az a váradi püspök leánya, és noha súlyosan sebesült volt, mégis nagy sebesen üldözőbe vette őt azon a lován, amelyet Szögnek hívott. Amikor pedig már csaknem elérte, hogy lándzsavégre kapja, egyáltalán nem volt képes rá, mert sem az ő lova nem futott gyorsabban, sem annak a lova nem maradt le egy csöppet sem, hanem mintegy karnyújtásnyi közelség volt a lándzsa és a kun háta között. Tehát Szent László herceg kiáltott a leánynak, és mondta: „Szép húgom, ragadd meg a kunt az övénel, és vesd magad a földre!” Azt ő meg is tette. Ekkor Boldog László herceg távolról meglándzsázta a földön heverőt, majd meg akarta őt ölni. A lány azonban erősen kérlete, hogy ne ölje meg, hanem engedje el. Ebből is kiviláglik, hogy az asszonyokban nincs hit, mert talán a szemérmertlenség szeretete (amore stupri) miatt akarta őt megszabadítani. A szent herceg pedig sokáig viaskodva vele, az inát is elvágva, ölte meg a kunt. Hanem ez a leány nem a püspök leánya volt.

A *Képes krónika* miniátora, a leírottakkal összhangban, a küzdelem külső szemlélőjeként ábrázolta a leányt. A templomi freskókon és a *Magyar Anjou-legendáriumban* képein viszont éppen a leány dönti el a küzdelmet, amikor csatabárddal elmetszi a herceggel gyalog viaskodó kun lábikráját, sőt végül pedig maga a leány veszi fejét a kunnak. Ezt követi a krónikában nem említett idill, a herceg és a leány fejbenezős jelenete.

A *Magyar Anjou-legendáriumban* miniatúráit kísérő latin feliratok ezt szövegyszerűen is elmondják: X. Miképpen harcolt (László) a tatárokkal. XI. Miképpen döfött le (a kun) lándzsával. XII. Miképpen tartotta (László) a hajánál fogva (a kunt), és a leány hogyan vágta el annak a lábát. XIII. Miképpen vonszolta (László) a kunt a hajánál fogva, és a leány hogyan vágta le annak a fejét. XIII. Miképpen feküdt (László) a leány ölében.

(Érdekes, hogy a legendárium szerint László a tatárokkal harcol, majd mégis egy kunt győz le.) A Bécsi Egyetem magyar diákjainak 1414-ben készült

anyakönyve (*Matricula Nationis Hungariae*) címlapján, az A-iniciálében, a freskókkal és az említett miniatúrákkal egyezően, éppen azt ábrázolták, amint a leány a herceg bárdjával lesújt a kun lábikrájára.

A *Képes krónika* nőellenesnek látszó megjegyzése valójában arra utal, hogy a XI. századi magyaroknál a valós vagy a színlelt nőrablás még mindig elfogadott formája volt a feleségszerzésnek. Az elrabolt leány erre a tiltott, de mégis megszokott gyakorlatra gondolva vélte úgy, hogy az ő elrablóját nem kellene a hercegnek megölnie. A házasság keresztyén szabályokkal megerősített intézménye azonban szemben állt ezzel a pogány szokással. Szent István törvénykönyvében külön paragrafus szól a leányrablásról:

Ha valaki a vitézek közül szemérmertlenségtől bemocskolva, valamely leányt szüleinek engedélye nélkül feleségül elrabol, elrendeltük, hogy a leányt adja vissza szüleinek, még akkor is, ha valami erőszakot követett el rajta, és a rabló tíz tinót fizessen a rablásáért, még ha később ki is békülne a leány szülevel. Ha pedig valamely szegény és a népből való merészkedik ezt elkövetni, öt tinó kártérítést fizessen a rablásért.

A Szent László halála után, 1095-ben trónra lépő Könyves Kálmán I. dekrétumának 59. fejezete pedig kimondja, hogy az asszonyok elrablóira a püspök mondjon törvényt.

A nomád népeknél a feleségszerzés úgy történik, hogy a férfi, a kiszemelt nőnek előnyt adva, lovas üldözőversenyt kezdeményez. A nő csak akkor hagyja, hogy a férfi utolérje és nyergébe vegye, ha az tetszik neki. Ellenkező esetben a nő vagy az előnyt tartja meg, vagy pedig ostorral csapkodva utasítja vissza az őt beérő üldözőjét. A sikeres üldözést követi a Szent László-freskókon is ábrázolt fejbenézős enyelgés. Téli időben ez a viadal a férfi burkolt tartalmú énekszavára adott, ám ugyancsak rejtett értelmű bátorító avagy elutasító válaszok formájában megy végbe. (A metaforikus nyelvet a hajdani magyar virágénekekhez hasonlóan alkalmazzák.)

A leányrabló kunról szóló profán történetet tehát a korábbi feljegyzéseket összedolgozó XIV. századbeli *Képes krónika* beszélte el, innen került be Mügel

Henrik 1360 körül írt német krónikájába, majd nyomtatásban az 1473-ban kiadott *Budai krónikába*, illetve Thuróczy János 1488-ban, Augsburgban kiadott magyar krónikájába. Ez utóbbiban, a könyv elején, a jelenetsort színezett fametszetű kép is megörökítette, jóllehet ez az illusztráció nem a kinyomtatott szöveg tartalmát, hanem a templomi freskók ábrázolásait követte!

A tudós humanista, Bonfini is átvette az elbeszélést Thuróczytól a maga magyar történeti művébe, ám az csupán a XVI. század második felében jelent meg nyomtatásban. Ő azonban más forrást is ismert, hiszen megemlíti, hogy némelyek azt mondják, a szűz a Lászlóval küzdő kunt a felragadott csatabárdal hátulról lesújtotta. Ezzel szemben mások azt írták, hogy a leány az ellenség életéért esedezett.

Korunkra ezeknek a krónikáknak a magyarra fordított szövegét már többször közzétették. A régi magyarok azonban csupán a XVI. század második felében, a reformáció sodrában olvashatták el magyarul is László herceg és a leányrabló kun Bonfini által leírt történetét, mégpedig Heltai Gáspár 1575-ben, Kolozsvárott kiadott magyar fordításában (*Krónika az magyaroknak dolgairól*):

„Megijedének ezokaért a kunok, és hátat kezdének adni. Rajtok a magyarok, és erősen kezdék őket vágni. A futásban látá László herceg, hogy egy főember a kunok közül viszen vala egy igen szép leányt háta megett az lovon. Ezt kedig véli vala az váradi püspöknek leányának lönni. És utána siete, és monda a leánnak: Fogd a kunt, és szekelljél alá a lóról, és vond utánad. És a leány ezt művelé, és levoná a kunt. László herceg is leszekellék, és hárszolni kezdé a kunnal. És a leány felkapá a szekercét, és agyon kezdé avval ütni a kunt. És László herceg levágá azt, és megszabadítá a leányt.”

Heltai meglehetősen szabadon fordította Bonfini latin szövegét. Nála az a változat szerepel, amely szerint a leány is tevőlegesen vett részt a küzdelemben. Bonfini, mint az előbbieken említettük, csupán némelyek eltérő véleményeként ismertette ezt a változatot. Ennél a fordításnál azonban van egy korábban megjelent elbeszélés is. Székely István 1559-ben, Krakóban kiadott világhkrónikájában (*Chronica ez világnak jeles dolgairól*) sokszor tanújelét adta annak, hogy nem csupán Thuróczy már említett krónikájára hagyatkozott a magyar történelem ismertetésekor. Jó példa erre éppen a kerlési csata leírása, ahol a korabeli „község” vélekedését ismertette:

„Itt gyözködék meg László herceg egy kunnal, ki háta megett egy szíp leánt viszen vala a lón, kit a herceg hátul a hellebárdal érdekni kezdé. De a kun hogy meglátá, hogy el nem szaladhatna előtte, leszököllék lováról, azonképpen László herceg is, és küzdésbe esének, kit végre oztán a herceg meggyőze és megöle. Ezt a közsíg tatár Tepének mondja, hogy lött volna, és a leánzót Szent

Anglit asszonynak. De az nyilvánvaló hazugság, mert László király idejébe soha idé a tatárok nem jöttek rablani.”

Székely Istváné az egyetlen történeti forrás, amely nevesíti is a szereplőket. Hogy ezek a nevek másutt is éltek, arról a Tátra aljában lévő Kakaslomnic templomban, az 1317-ben készült Szent László-freskó képsorozata tanúskodik. Mai ismereteink szerint az összes Kárpát-medencében létező falkép között ez a legkorábbi képsorozat! A jelenetek felett elmosódó feliratokat lehet kibetűzni: Thepe paganus.... Ladiua est ista... A pogány Thepe neve megegyezik a Székely István által említett Tepével. A Ladiua talán a leány neve, ám az ezt követő szavak már alig olvashatóak. Az Anglit név az Ágnes középkori latin Agneta változatából származik. A XV–XVI. századból több adat van arra, hogy január 21-ét Szent Anglit asszony napjának nevezték. Ez a nap, a *Legenda Aurea* szerint, Szent Ágnes emléknapja. Az ő mártíriumát éppen szépsége okozta. Ágnest egy római prefektus fia szerette volna feleségül venni, de ő mint Krisztus jegyese, visszautasította a közeledést, szüzességét pedig minden durva kísérlet ellenére mártírháláláig meg tudta oltalmazni.

A tatár Tepe, avagy Tépe elnevezésre magyarázat lehet az, hogy az erdélyi nép emlékezetében könnyen egybemosódhatott a hajdani kerlési csata és egy későbbi, valódi tatár betörés emléke.

Egy XIV. századi névtelen minorita krónikája emlékezik meg arról, hogy 1345-ben a magyarok a székelyekkel együtt hadakoztak a tatárokkal, s amíg a csata folyt, nem találták a nagyváradi templomban Szent László fejét. Később átizzadva lelték meg a fejet a sekrestyében. Egy tatár fogoly pedig azt vallotta, hogy maga László győzte le őket, akit ellenük segítségül hívtak. Más társai pedig azt mondták, hogy a magyarok és a székelyek előtt egy koronát viselő, csatabárdos, nagy lovas harcos aprította mindnyájukat. (Nota bene! Arany János 1853-ban írt, *Szent László* című verse ezt a legendát beszéli el.)

A kerlési csatát elbeszélő krónikákban nem esik szó arról, amit a leányrablás jelenetsor végén ábrázolnak a templomi freskók, azokon az látható, amint László herceg a kun megölése után, egy fa alatt fekvő, a megmentett leány ölébe hajtja a fejét. A herceget babusgató leány tevékenységét már régóta összekapcsolta a tudomány a magyar nép körében fejbenezésnek nevezett, gyógyító erejűnek vélt, babonás fürkészéssel, amely esetenként szerelmi enyeltéssel is párosulhatott. A régi magyar irodalomban és a régi peranyagokban előforduló említések kevéssé vették azonban eddig figyelembe. Ezekből szemelgetünk néhányat az alábbiakban. A Pesti Gábor által magyarított *Esopus fabulái* (Bécs, 1536) között ezt olvashatjuk az *Egy férfúról és az ő feleségéről* című mesében:

„Tavaszdó vala, mikoron egy férfiú, kit gyermekségétől fogva nagy kedvére tartottanak vala fel, és meg kezdett vala őszilni, hogy megnőszék, és két feleséget vőn magának. Egyiket ifjat és az másikat idést. És mikoron mind egy házba

laknának, az asszon, ki idés vala, akarván urát csak az ő szerelmére vonni, minden napon az *fejébe néz vala*, és az feketéjét az ő hajainak mind kiszaggatja vala lassan-lassan. Azonképpen az ifjú asszon is, hogy őtőle el ne idegenednék, ami fehér vala benne, azt ő is kiszaggatja vala. Végre annyira tépék-nyívék, hogy kopaszon hagyák mindeneknek nevetségére és szidalmára.”

A latin eredetiben a fejbenezés helyén ez olvasható: „caput pertractans”, azaz: a fejét végigtapogatva. Ugyanezt a mesét így fordította Heltai Gáspár (*Száz fabula*, Kolozsvár, 1566) *Egy férfiúról és annak két feleségéről* címmel:

„...De álnakságot gondola, és elméne a férfiú mellé és hozzá kezdé magát törteni, és nagy szeretetet hozzá mutatni. És miérthogy untalan *fejébe néz vala*, gondolá őmagában: »Bizony az én férjemet énhozzám hasonlóvá tészem.« És midőn a térdén aludnék a férje, ki kezdé lassan-lassan a fekete hajakat tépni...”

Az 1614. február 23.–március 16. között Medgyesen megtartott erdélyi országgyűlés törvényt hozott „a nézők, jövendőmondók, bűbajosok, úgy mint ördögi tudományok” ellen. Ekkor Imreffy Jánosné Ifjú Katalint paráznaságért és boszorkányságért fő- és jószágvesztésre ítélték, ám az ítéletet Bethlen Gábor fejedelem száműzetésre változtatta. Ezt megelőzően történtek az ügyben a kihallgatások. 1614. február 15-én Nagyszébenben hangzott el a 45 esztendőös Kertszegi Péter tanúvallomása:

„Láttam azt, hogy az megholt fejedelem, Báthory Gábor az ágyban feküdt. Imrefyné is ott ült abban az ágyban, ölegette Báthory Gábort és *fejében nézett.*”

1628-ban Pápa városában zajlott az a házasságtörési per, amelyben Barber Bálint perelte feleségét, Szentjakabi Zsuzsannát és annak szeretőjét, nemes Borsáti Lukácsot. A kilencedik tanú, Erzsébet asszony, Szabó János felesége vallomásában is előkerül a fejbenezés:

„Látta azt, hogy az maga házánál az asszont Lukács megölelte, ismeg az majorbán ölében feküdt az asszonnak, az asszony *az fejében nézett.*”

A XVIII. század közepén, a Székelyföldön birtokos, néhai Altorjai Benkő Ferenc leányát, nemzetes Benkő Anna asszonyt, Imecsfalvi Imecs Domokos elvált feleségét, sok esztendeig folyó perben, bűbájossággal és boszorkánysággal vádolták. 1759–1760. fordulóján, Báró Apor József és felesége, Székely Julianna kérésére, az Alsó-Fejér vármegyei Voldorfon megtartott kihallgatásokon, azt kérdezték a tanúktól, hogy a gyanúsított asszony és Báró Apor József miként találkoztak és viselkedtek egymással. Négy kérdésre adott feleletükben, 14 tanú közül hárman hozták szóba a fejbenezést. Egyikük, Szóts Györgyné Simon Erzsébet, 30 esztendőös nemesasszony, többek között ezt vallotta:

„Azt tudom mondani, hogy az utrizált [= a kérdezett] időben, itten az Apáti László uram házánál, jó darab ideig mulatott Benkő Anna asszony, amely alatt (amint emlékezem), talám háromszor vagy négyszer, itt megfordulni báró Apor József urat tudom, de semmi illetlen egymással való vétkes cselekedeteket nem láttam és nem is tudom, hanem azt láttam, hogy mind magokra ketten, mind pedig Apáti uram őkegyelmivel, és őkegyelme feleségivel, úgy Szarka Mária akkor leány, most Karathnai Köntzei Gergelyné asszonnal, a kertben kimentek sétálva, és Benkő Anna asszony párnát vitt ki, melyre valami fa alá leültek és a fejit báró Apor József úr az Benkő Anna asszony öliben hajtván, mind ezen fenn már megírt személyeknek jelenlétekben, úgy magokra is Benkő Anna asszony eszerint a báró Apor József úr *fejiben nézett.*”

A templomi freskókon és a *Magyar Anjou-legendáriumban* ábrázolt jelenetsor fentiekben tárgyalt eltérései a krónikákban leírt teljesen profán történettől azzal magyarázhatóak, hogy az egyház, sőt talán az Anjou királyi udvar is, igyekezett a történetet szakrális irányban módosítani. Az elrabolt leány immár passzív szereplőből aktívá alakult át, aki győzelemre segítette a herceget, és akinek érzelmei nem a kunra, hanem Lászlóra irányultak, az ő fejét pihenteti ölében. Azt sugallja mindez, hogy nem a váradi püspök leánya volt az elrabolt leány, hanem egy szent szűz, talán Szent Anglit, aki próbára tette megmentőjét. A *Magyar Anjou-legendáriumban* a fejbenézős jelenetet egy olyan miniatúra követi, amelyen egy szürke ruhás, glóriás nőalak áldóan tartja László fején a kezét. A kép latin felirata pedig ez: Miképpen gyógyította meg őt a szent szűz. Kettős olvasatú tanmese jött így létre, amely egyrészt megfeleltethetett egy sajátosan értelmezett lovagi tettnek, másrészt a tisztaságát az erőszakkal szemben megőrző szent szüzek eszményének. A herceg és a leány fa alatti, meghitt együttléte tehát nem e világi szerelmi enyelgés, hanem két szent, László és Anglit közötti szent szerelem, azaz Amor sanctus. A szent herceg fejébe néző, azaz a herceg fejét az ölébe vevő, s ott áldott kezével annak haját illető leány valójában egy szent szűz, aki a gyógyulás érdekében tevékenykedik. Balassi Bálint *Saját kezű versfüzérében Az erdéli asszony kezéről* című, egystrófás vers remekül szemlélteti a lovagi szerelem profán és szakrális kettősségét:

Ha szinte érdemem nincs is arra nékem, hogy ő éngem szeressen,
Csak áldott kezével, mint szép ereklyével, éngem, mint kórt, illessen,
Légyek ferge rabja, bátor ne szolgálja, csak szinte el ne vessen!

A Szent László-kultusz tehát egyházi és világi síkon egyaránt haladt a maga útján. Az Anjou-kort követően a XV. század végéig minden magyar király hódolt a hajdani szent király előtt, hiszen szinte mindegyikük elzarándokolt annak nagyváradi sírjához. Zsigmond császár és király pedig annyira tisztelte Lászlót, hogy e sír mellé temettette el magát. Az ő uralkodása idejében készült a máig meglévő Szent László-herma is. Az utószülött s csecsemőként megkoronázott V. Lászlót anyja a szent király nevére kereszteltette. Ő pedig tényleges uralkodása kezdetén, 1453. július 26-án felkereste védszentje váradi sírját. Ekkortájt

írta Janus Pannonius váradi búcsúversét, amely Szent László ottani szobráról és nekárt izzadó, oszlopos sírjáról szóló strófával zárul. II. Ulászló pénzeire 1499-ben a szent király nagyváradi lovas szobrának képét verték.

A reneszánsz korban aktualitását vesztő s már leáldozóban lévő Szent László-kultusz számára a lezárást a reformáció kora hozta meg. A szentek tisztelete a XVI. század közepétől csaknem teljesen megszűnt Magyarországon. A protestáns Szkárosi Horvát András 1549-ben Tállyán szerzett, *Panasza Kristusnak* című énekében már gúnyosan beszél a nagyváradi szentről és annak tiszteletéről:

Várad, nagy kárt téssz mind ez országnak, Hogy véget nem vetsz az sok vakságnak, Csak zabot pallasz az nagy érc lónak, Hiszen az Istent alítod vaknak.	Mit pironkodtok váradi papok, Az kövérségtől fénlík nyakatok, Nem kell Istennek ti szolosmátok, Misemondástok és kiáltástok.
---	---

Oly igen féltem az török császár, Meg ne jargalná Szent László lovát, Fogva ne vinné sok kövér papját, Az kik kerengik szép koporsóját.	Szent László fejét ti imádjátok, Szépen ezüstbe befoglaltátok, Olaj az teste, mind azt mondjátok, Evvel a nép közt ti komplárkodtok.
--	---

A Szent László-freskókat a XVI. század második felében és az azt követő időkben, a magyar református templomokban a többi szentet ábrázoló képekkel együtt, nagyrészt lemeszelték, évszázadokra eltüntetve a már amúgy is elhaló középkori kultusz látható nyomait. Teológiai okból történt a képi ábrázolások templomi tiltása. A mészréteg azonban nemcsak elfedte, de meg is védte a freskók egy részét a pusztulástól. A kerlési leánymentés történetét Vörösmarty Mihály 1825-ben írt nagy hatású, hexameteres elbeszélő költeménye, a *Cserhalom* hozta be újra a köztudatba. A költemény 1826-ban, Kisfaludy Károly folyóiratában, az Aurórában, képes illusztrációval együtt jelent meg. Ugyanezt a témát vette elő 1907-ben Juhász Gyula, *A váradi püspök lánya* című, igrícnotának nevezett versében. Mindketten a Thuróczy János által közvetített középkori profán történetet verselték meg, különösen kiemelve a leánynak a legyőzött kun életéért való könyörgését. Ők már nem tudtak a leánynak a freskókon ábrázolt, megváltozott szerepéről. A legújabb kor viszont nyereségként élheti meg a mészrétegek eltávolítása után újra elénk táruló középkori falképeket. A feltárásoknak köszönhetően számuk egyre szaporodik. A Nógrád megyei Tereske katolikus templomának falán 1968-ban tárták fel a mészréteg alól az egyik legteljesebb Szent László-freskósorozatot. A legépebben Erdélyben maradtak fenn ezek a freskók, miként Székelyderzszen és Gelencén. (A róluk szóló bőséges összefoglalót lásd: Kerny Terézia: *László király ikonográfiája = Magyar művelődéstörténeti lexikon, VI.*, főszerk. Kőszeghy Péter, Balassi Kiadó, Bp., 2006, 411–453.) Értelmezésükhöz viszont igencsak nehéz több évszázadnyi kihagyás után a megfejtés kulcsát fellelnünk. Mostani írásunkban erre tettünk kísérletet.